

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Tervezés

97/312

SAYERS, Richard – TREDREA, Carolyn: Planning for success: vision and values for the James Cook University Library = Aust.Lib.J. 45.vol. 1996. 4.no. 274-280.p.

A siker megtervezése: jövőkép és értékek a James Cook egyetemi könyvtár (Ausztrália) terveiben

Egyetemi könyvtár; Középtávú terv

Az utóbbi években az apadó költségvetési keretek, az elektronikus hálózatok gyors növekedése és a speciális szolgáltatások iránti igény sok egyetemi könyvtárat készített arra, hogy több figyelmet fordítson a stratégiai tervezésre és a szolgáltatási gyakorlatra. Ennek alapvető feltétele egy jövőkép kialakítása, amelyben meg kell határozni a könyvtár célját és feladatait. A James Cook Egyetemi Könyvtár (Townsville, Ausztrália) először a stratégiai tervezés fontosságát ismerte fel 1990-ben. A kezdeti tervet 1991 márciusában véglegesítették, majd 1993-ban és 1994-ben módosították. 1991 és 1995 között éves akcióterveket is készítettek, költségvetési vonatkozásokkal. 1994-ben egy munkacsoport elkészítette a könyvtár célnyilatkozatát (mission statement) és kijelölte hosszútávú feladatokat. Annak ellenére, hogy e dokumentumok példányait széles körben terjesztették a személyzet körében, sokan nem tudtak beható-

an megismerkedni a könyvtár küldetésével, és a kijelölt célokat nem érezték a sajátjuknak.
(Autoref. alapján)

Lásd még 257

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

97/313

GARROD, Penny – KINNELL, Margaret: Performance measurement, benchmarking and the UK library and information services sector = Libri. 46.vol. 1996. 3.no. 141-148.p. Bibliogr.

A teljesítménymérés és szintmeghatározás az Egyesült Királyság könyvtári-tájékoztatói rendszerében

Felmérés; Hatékonyság; Könyvtári rendszer -országos; Vezetés

A cikk azt a kutatást ismerteti, amely a szintmeghatározás (benchmarking) módszerének alkalmasságát és lehetőségeit vizsgálta a brit könyvtári-tájékoztatói szektorra (LIS) vonatkozóan. Részletezi a használt módszereket és bemutatja a kutatás eredményeit, amely a szakirodalom alapján megvizsgálta a szintmeghatározás lényegét, továbbá a kereskedelmi és a közületi szektorban való alkalmazását. A szintmeghatározás módszerének jelentősége fokozatosan növekszik a minőségirányítás és teljesítmérés területén; a teljesítménymutatók megfelelő adatokat nyújtanak a szóban lévő módszer alkalmazásához. A cikk – az egyéb alkalmazott teljesítménymérési módszerekkel együtt – ismerteti a benchmarking használatának jelenlegi szintjét a LIS területén. A szintmeghatározás technikáit a LIS különféle részterületein tesztelték; a cikk bemutatja e vizsgálat folyamatát és modelljét. A személyzet képzésének fontosságát is hangsúlyozza.

(Autoref.)

97/314

GOULDING, Anne – KERSLAKE, Evelyn: Flexible working in UK library and information services: current practice and concerns = J.Librariansh.Inf.Sci. 28.vol. 1996. 4.no. 203-216.p. Bibliogr.

Rugalmas munkaidő és részdíjs foglalkoztatás az Egyesült Királyság könyvtáraiban és tájékoztatási intézményeiben: a jelen helyzet és a problémák

Kommunikáció -személyzetén belül; Munkaidő; Munkaszervezés

A szerzők bemutatják a rugalmas munkavégzés feltérképezésére és a vezetők ezzel kapcsolatos véleményének kiderítésére irányuló kutatásaik eredményét a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások területén. Meghatározzák a rugalmas munkavégzés fajtáit: részdíjs munka, munkakörmegosztás, ideiglenes munka, vizsgaidőszaki munka, rugalmas munkaidő, évi óraszámkeret. A hathónapos kutatás, amelyet a Loughborough Egyetem oktatási és humán tudományi tanszéke finanszírozott, három részből állt: irodalomkutatás, kérdőíves felmérés és interjúk a könyvtárvezetőkkel. A cikk a következő kérdések eredményeit mutatja be: a rugalmas munkavégzéssel dolgozók aránya a könyvtárakban; az előbbieik aránya az egyes könyvtári részlegekben; a könyvtárvezetők indokai a rugalmas munkaidőben dolgozók alkalmazására; a vezetők véleménye róluk; a jövő kilátásai. A vezetőknek a koordináció és a kommunikáció problémái miatt voltak fenntartásaik az effajta munkavégzéssel kapcsolatban. A cikk következtetésként megállapítja, hogy a vezetőknek jobban meg kell érteniük a rugalmas munkavégzéssel dolgozók igényeit és követelményeit. Bebizonyosodott, hogy nekik más indokaik vannak az ilyen munkavégzésre, mint a teljes időben dolgozó kollégáiknak, és feltehetően más a munkahelyi értékrendjük is. A szerzők a jobb gyakorlat kifejlesztése érdekében további kutatásra szólnak fel.

(Autoref. alapján)

97/315

LANGE, Jürgen: Vom Elend der Wettbewerbs-surrogate. Grenzen des interkommunalen Leistungsverleichs Öffentlicher Bibliotheken = Buch Bibl. 49.vol. 1997. 2.no. 151-156.p.

Res. angol nyelven

Közkönyvtári teljesítmények települések közötti összehasonlításának korlátai

Hatékonyág; Kölcsönzés; Könyvtárápület -köz-művelődési; Köz-művelődési könyvtár; Működési feltételek; Normatívák, mutatószámok

A könyvtárak új irányítási modelljében kiemelt fontosságú követelmény a különféle települések könyvtárainak összehasonlítása. Mivel a közvetlen összehasonlítás nem lehetséges, a könyvtárakat a valódi piac és verseny helyett olyan „pótlékok” alapján értékelik, mint pl. a „kölcönzés/kiadás” mutató, ami nem sokat mond, hiszen a kölcsönzés volumene nagy mértékben függ a könyvtár fizikai környezetétől (új könyvtárápület esetében 40 százalékos növekedést is megfigyeltek). Következtetésként kijelenthető, hogy egy könyvtár teljesítményének költséghatékonysági mutatóit nem lehet a települések közötti összehasonlításra felhasználni.

(Autoref.)

97/316

OLAISEN, Johan – DJUPVIK, Olva – JOHANSEN, Jon-Arild [et al.]: Pathological process in library systems = Libri. 46.vol. 1996. 3.no. 121-140.p. Bibliogr.

Patologikus folyamatok a könyvtári rendszerekben

Használó; Hatékonyág; Könyvtárosi hivatás; Munkaszervezet; Vezetés

A cikk a könyvtárak elemzésének keretében bevezeti a *patológiai folyamat* fogalmát. E fogalmat kutatási metaforaként használja, amely alkalmasabb az eddig használt hasonlatoknál a

könyvtár mint társadalmi intézmény megértésére. A szerzők szerint a könyvtárakat komplex, sokszintű organikus rendszereknek kell tekinteni, s helyes megértésük keretét biztosít a radikális változtatásokhoz. Intézményi vonatkozásban a patológia olyan folyamatot ír le, amelyikben a szervezeti rendszer nem vesz tudomást a felhasználók szükségleteiről. Azt is mondhatjuk, hogy a használók képtelenek a szervezeti rendszerhez alkalmazkodni. A cikkben ismertetett patológiai rendszerre ez a tény jellemző, még akkor is, ha a rendszer azt a látszatot kelti, hogy biztos és szilárd alapokon áll.

(Autoref.)

97/317

PAINE, Nancy A. – WARD, John: Changing workloads and productivity in interlibrary loan = J.Libr.Admin. 32.vol. 1996. 1/2.no. 73-93.p. Bibliogr.

Változások a könyvtárközi kölcsönzési részleg terhelésében és produktívitasában

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkaszervezés; Személyzet

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street,inghamton, N.Y. 13904]

A könyvtárközi kölcsönzési részlegeknek évente egyre több igénnyel kell megbírkóznuk, miközben a személyzet csak lassan növekszik, a kölcsönzési folyamatok és döntések bonyolódnak, s a képzés jelentősége növekszik. A GMRLC (Greater Midwest Research Libraries Consortium) és az ARL (American Research Libraries) tagkönyvtárainak felmérése alapján a cikk összehasonlítja az egy könyvtárosra eső évi tranzakciók (kölcsönadás és kölcsönkérés) számát a hat évvel ezelőtti adatokkal. Az átlagos arány alapul szolgálhat a könyvtárközi munkafolyamat értékeléséhez. Az eredmények szerint a tranzakció/személyzet arány 1989 óta megnövekedett, s negatív korreláció mutatkozik ezen

arány és a teljesített kérések aránya között. A cikk a termelékenységet befolyásoló tényezőket (pl. automatizálás, munkafolyamat) összeveti a személyzet számának alakulásával, s összehasonlítja egymással a teljesítési arányok alapján hatékonyak, ill. nem hatékonyak minősített könyvtárakat.

(Autoref.)

Lásd még 292

Pénzügyi és gazdasági kérdések**97/318**

CRAM, Jennifer: Benefitting the bottom line = Aust.Lib.J. 45.vol. 1996. 4.no. 300-307.p. Bibliogr.

Az Internet hatása a könyvtárakra: költség-hatékonysági megfontolások

Gazdaságosság -könyvtárban; Számítógép-hálózat

A hatékonyságot két tényező segítségével lehet kiszámítani. Az egyik a teljesítmény, a másik a költség. A könyvtárban mindkettőre hatással van az Internet használata; alkalmazásának átgondoltságtól függ, hogy ez a hatás pozitív vagy negatív. Sok könyvtárban egyáltalán nem ismerik az Internet-használat tényleges költségeit, holott enélkül pontos költség-hatékonyság-elemzést nem lehet végezni.

A költségek két csoportba sorolhatók: tényleges (szükségszerű) költségek (actual cost) és a lehetséges költségek (opportunity cost), melyek tulajdonképpen nem szorosan vett működési költségek, és általában stratégiai megfontolások indokolják őket.

Az Internet használatának tényleges költségeit a könyvtár teljesítmény-mérési és pénzügyi rendszere keretében kell kiszámítani. Bár látszólag a távoli adatbázisokhoz való hozzáférés olcsóbb, mint drága referenz művek közvetlen birtoklása, a tényleges költség összes elemét figyelembe véve – beleértve a személyzet és a

felhasználók képzésének költségét is – kiderülhet, hogy ez mégsem így van. Mindenképpen indokolt tehát a költségtényezők előrelátó és széles körű gyűjtése és elemzése.

A kifizetődőséget illetően komoly súllyal esik latba, hogy – a szerző megfigyelése szerint – körülbelül 200 óra intenzív gyakorlás szükséges ahhoz, hogy egy könyvtáros megfelelő szintű tájékoztatást tudjon nyújtani az Internet segítségével. Ez pedig egy évi munkaidőnek megközelítőleg 12,5 százaléka.

A teljesítményt befolyásolja az eszközök kihasználtsági foka is. Felmérések szerint a legtöbb információtechnológiai eszközt csupán 10-15%-ban használják ki. Ezt különböző tényezők magyarázzák, például az elektronikus szövegeknek a nyomtatott oldalakénál kb. tizenötször rosszabb képfelbontása és a kedvezőtlenebb fényvisszaverődés, melyek zavarólag hatnak a munka során.

A vizsgálatok kimutatták, hogy elektronikus formában inkább a faktografikus adatokat, vizuális információkat célszerű használni, a bonyolult szöveges információk olvasása sokkal hosszabb ideig tart, mint nyomtatott változatuké. Vítathatatlannal eredményesebb viszont az e-mail használata a telefonnál, telefaxnál.

A költségeket vizsgálva nem közömbös, hogy az Internet útján megszerzett információknak – a nyomtatott dokumentumokéhoz képest – minimális a helyigénye. A könyvtári katalógusok elektronikus elérhetősége is költségcsökkentő hatású. A dokumentumszolgáltatók katalógusainak közvetlen elérése és a közvetítők kihagyásával történő megrendelés szintén jelentősen olcsóbbá teszi a szerzeményezést.

A felhasználóra koncentrááló marketing szempontjából is hatalmas lehetőségeket rejt az Internet és az e-mail. Az igényvizsgálatok kérdőíveit az eddiginél sokkal gyorsabban és jóval kisebb költséggel lehet eljuttatni a felhasználókhoz, és ez a helyzet az elektronikus formátumú válaszok kiértékelésével is. A rövidéletű tájékoztató anyagok aktualizálása is olcsóbb, mint a nyomtatott változatoké.

A *benchmarking* általában azt az eljárást jelenti, amelynek során saját szervezetünk teljesítményét összehasonlítjuk más, hasonló szervezetekével. Itt is remek lehetőséget nyújtanak például a levelező listák (listserv) a hasonló

szervezetek fellelésében és az adatok gyűjtésében.

Mindenképpen alapvetően fontos azonban az Internet előnyeinek és hátrányainak mérlegelésénél a pontos költséghatékonyság-elemzés, a folyó kiadások és az eredmények folyamatos pártázása, az óvatos és szkeptikus szemlélet.

(Fazokas Eszter)

97/319

FRANKEN, Klaus – RAU, Günther: Werbung von Sponsoren über das Internet. Ein Versuch an der Bibliothek der Universität Konstanz = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 3.no. 446-451.p.

Szponzorok reklámozása az Interneten: a Konstanzi Egyetemi Könyvtár kísérlete

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Könyvtárpropaganda; Számítógép-hálózat; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A Konstanzi Egyetemi Könyvtár – más könyvtárakhoz hasonlóan – igyekszik anyagi támogatókat szerezni egy-egy értékes könyv beszerzéséhez. A szponzorokat feltehetőleg ösztönzi, ha támogatói tevékenységük szélesebb körben ismertté válik, ezért nevük ex librisen bekerül a könyvbe, ámde többnyire zárt raktárakba helyezett különlegesen értékes könyvekről lévén szó, ez a tájékoztatás csak keveseknek kerül a kezébe. A konstanzi könyvtár most ennél szélesebb körben, az Internet felhasználásával igyekszik népszerűsíteni adományozóit.

A könyvtárat bemutató honlapon kiemelt helyen szerepel utalás „A könyvtár szponzorai és támogatói”-ra. Aki ezt a témát választja, rákattintás után megtalálja név szerint felsorolva a szponzorokat és azt is, hogy milyen könyvek beszerzését tették részben vagy egészben lehetővé. Az Internet használója érdeklődhet egy-egy szponzorált mű részletesebb adatai iránt is: ebben az esetben teljes címléírást kap, ezen kívül részletes leírást a műről és annak feltüntetését, hogy ki vagy kik támogatták a mű beszerzését.

A jövődőlő szponzorokhoz szól a „Művek, melyeket szeretnénk beszerezni, s melyekhez még szponzorokat keresünk” felíratú témakör.

Ezen belül megtalálható a deziderált művek többé-kevésbé részletes leírása, illusztrálása és végül a beszerzéshez szükséges összeg. Az adatokat záró felhívás: „Amennyiben Ön vagy az Ön cége hajlandó lenne a Konstanzi Egyetemi Könyvtárat anyagilag támogatni, vegye fel a kapcsolatot...” és itt a könyvtár igazgatójának neve és címe következik.

(Katsányi Sándor)

97/320

PETROVÁ, Pavla: Granty pro knihovny = Čtenár. 48.roč. 1996. 12.no. 430-432.p.

Könyvtártámogatók

Pályázat -könyvtáraknak

A cseh könyvtárak – elvileg legalábbis – meglehetősen sokfelől igényelhetnek támogatást. Az elnyerhető támogatások azonban esetiek és behatároltak. Egyedül az ország kulturális minisztériuma kínál 1994 óta „észrevehetőbb” támogatásokat a nem beruházás jellegű könyvtári projektekre, amelyekre – s ez fontos – a kisebb könyvtárak is eséllyel pályázhatnak.

1994-ben 42 projekt részesült 270 ezer cseh koronányi támogatásban (legfeljebb a szükséges költségek 50%-ának erejéig), 1995-ben 36 projektet 250 ezer koronával, 1996-ban 28 projektet 300 ezer koronával támogattak. A minisztérium tisztában van vele, hogy ez valójában igen szerény hozzájárulás a könyvtárak felgyülemlett problémáinak felszámolásához, s ezért 1997-re szeretné megduplázni az előző évi összeget. A pályázatokat szakmai tanács bírálja el. E támogatási keret neve: Könyvek és olvasás.

Ezen felül társadalmi szervezetek is remélhetnek, illetve esetenként kapnak támogatást a kulturális tárcától. Úgy a szamizdat kiadványokat gyűjtő Libri prohibiti könyvtár és olvasóterem 1996-ban 200 ezer korona, a könyvtárosegyesület pedig 130 ezer korona támogatásban részesült. Néha egy-egy fontos kiadvány megjelenésének támogatása sem kizárt.

A többi lehetőség közül meg kell említeni a helyi önkormányzatokat, amelyek rendszeres

pályázatok útján ugyan nem támogatják a könyvtárakat (még Prága város pályázati rendszerében sem), de esetenként költségvetési vagy rendkívüli fedezetet biztosítanak az általuk érdemesnek tartott tervezetek megvalósításához.

Nem kevésbé eseti lehetőség a helyi szponzorok megnyerése könyvtártámogatásra. Ennek oka: még mindig hiányzik az alapítványi törvény, a kulturális szponzorálás pedig mindmáig nem jár adókedvezménnyel.

Végül volnának a külföldi támogatások. Erre leginkább a németek (Goethe Intézet) és az osztrákok (Osztrák Intézet) hajlamosak, de a britek (British Council) és a franciák sem zárkóznak el könyvajándékok nyújtásától, folyóiratok megrendelésétől és könyvtári tanulmányutak és ösztöndíjak felkínálásától. Az USA nagykövetsége konkrét segítséget nem szokott nyújtani, viszont tájékoztat azokról az amerikai intézményekről és alapítványokról, amelyek a volt keleti tömb könyvtárainak megsegítésével foglalkoznak.

(Futala Tibor)

97/321

RILEY, Martyn: The wild west of European Information: the grants cowboys = EIA Rev. 9.vol. 1997. 63-66.p.

Az EU-információk vadnyugatja: óvakodjunk a „pályázati cowboyoktól”!

Pályázat -könyvtáraknak

Az Európai Unió pályázati támogatásai és a pályázati lehetőségekről szóló tájékoztatás iránt igen nagy az igény. Az Euro Info Centre (EIC) elnevezésű intézmények kifejezetten erre specializálódtak. Angliában ezek mellett felbukkantak egyéb vállalkozások is (ezeket a szerző „pályázati cowboy”-oknak nevezi), akik hasznot húznak a pályázni kívánók tájékoztatásából.

Elsősorban kisvállalkozásoknak, telefonon ajánlják fel az EU támogatásokról szóló információkat, majd segítségüket a pályázati beadvány elkészítésében. A telefonbeszélgetést személyes látogatás követi, amelynek során a szerződéskötést forszírozzák. 250-400 fontot is elker-

nek egy-egy pályázati adatbázisból készült ki-nyomtatásért. (Néhány esetben a pénz visszafi-zetését vállalják, ha a megbízó nem talál profiljá-
ba illő pályázatot.) A cégek emiatt jelentős össze-
get adnak ki olyan információkért, amelyeket
ingyen vagy reálisabb áron is beszerezhetnének.

Pályázati cowboyok az utóbbi tíz évben fo-
lyamatosan működtek. Kezdetben tőkét kereső,
valamint olyan cégek címeiről tájékoztattak,
amelyeket az egységesülő piac jogszabályai
hátrányosan érintettek. Később a kisvállalkozá-
sok, kisebb intézmények kerültek érdeklődésük
központjába (amelyek egyébként nem is való-
színű, hogy be tudnak kapcsolódni az Európai
Unió projektjeibe).

Minden propaganda ellenére még mindig
nem elég közismertek a megbízható EU-infor-
mációforrások, illetve nem eléggé közérthetőek
a tájékoztató kiadványok (pl. hogyan lehet beru-
házásra szóló támogatást szerezni). Ugyanakkor
a sajtóban gyakran írnak arról, hogy nincsenek
kimerítve a pályázati keretek, de nem említik,
hogy mindez főként a magánszektor által igény-
be nem vehető közös mezőgazdaság-politikai és
a strukturális alapokra vonatkozik.

Végül nehezítik a pályázók dolgát maguk az
EU-programok is: nehéz követni a programok
burjánzását, átfedését, csekély kilátás van a pá-
lyázatok eredményességére. Sok program csak
bizonyos régiókra terjed ki, illetve saját hozzájá-
rulást (matching fund) igényel.

Nem meglepő tehát, hogy a pályázatközve-
títő üzlet virágzik. 1996 szeptemberében a kenti
EIC-től 158-an kértek információt. Az esetek
76%-ában a cégeket korábban már megkörnyé-
kezték a pályázati cowboyok. Jogi úton nem le-
het fellépni ellenük: az „áldozatoknak” kellene
ugyanis bizonyítaniuk, hogy a kapott információ
félrevezető volt... Az egyedüli megoldás az
összefogás, a cégek figyelmének felhívása arra,
milyen veszélyekkel jár, ha hozzá nem értő köz-
vetítővel dolgoznak. Célszerű a közvetítőt leká-
derezni a helyi EIC-nél; csak olyan brókereket
alkalmazni, akik betartják a szakmai etikai kódex
követelményeit, referenciával rendelkeznek; elő-
re nem szabad a szolgáltatásért fizetni; nem
szabad a pályázati pénzből juttatni a közvetítő-
nek; rendkívül óvatosan kell kezelni a visszatérí-
tési lehetőségeket.

(Hegyközi Ilona)

97/322

LANNINGER, Thomas: Neue Medien und ihr
Preis. Ein Vorschlag zur Kalkulation in der Stadt-
bibliothek Gütersloh = Buch Bibl. 49.vol. 1997.
2.no. 130-137.p.

Res. angol nyelven

Az új médiák ára: javaslat kalkuláció készíté- sére a Güterslohi Városi Könyvtár példája alapján

*Gazdálkodás -könyvtárban; Információtechnoló-
gia; Költségelemzés; Városi könyvtár*

Következetes, használóközpontú politikájá-
nak megfelelően a Gütersloh-i városi könyvtár a
multimédia-központtá való átalakulás útjára lé-
pett. Az új hordozók bevezetésének (CD-ROM,
Internet, online szolgáltatások) tervezése során
elengedhetetlen a megbízható költségfelmérés.
Ide tartoznak a számítógépi hardver, a kommuni-
kációs hardver, a szoftver költségei, a kapcsoló-
dási díjak, továbbá a képzéssel, az infrastruktú-
rával, a reklámozással és a szakmai tanács-
adással kapcsolatos kiadások. Figyelembe kell
venni a folyamatos üzemeltetési és karbantartási
költségeket is. Mindezek finanszírozása érdeké-
ben dönteni kell a használói térítések mértéké-
ről, és meg kell vizsgálni a szóba jöhető egyéb
pénzügyi forrásokat is.

(Autoref.)

97/323

MACINICK, James: Freeway or tollway?: the In-
ternet and academic libraries = Internet Ref.
Serv.Q. 1.vol. 1996. 4.no. 45-54.p.

Ingyenes vagy fizetéses autópálya? – az In- ternet és az egyetemi könyvtárak

*Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat; Téríté-
ses szolgáltatás; Vezetés*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető
be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CEN-

TER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Bing-
hamton, N.Y. 13904]

Az Internet privatizációja kezd problematikus lenni a felsőoktatási könyvtárak számára. Az eredetileg katonai célú kommunikációs hálózatból (ARPAnet) a nyolcvanas évek közepére olyan nemzetközi hálózat (az Internet) alakult ki, amelynek célja a kutatások meggyorsítása, a kutatók közötti kommunikáció megkönnyítése volt. A Clinton-kormányzat külön is hangsúlyozta egy kutatási és oktatási célú hálózat (National Research and Education Network, NREN), ill. egy országos információs infrastruktúra (National Information Infrastructure, NII) kialakításának szükségességét. Az állami kiadások csökkentése, ill. a technikai fejlesztés (pl. optikai kábelek alkalmazása) érdekében azonban egyre több magáncéget vontak be, s ez elvezetett a hálózat kommercializálódásához. 1991-ben az amerikai tudományos alap (National Science Foundation) megkönnyítette az Internet kereskedelmi célú igénybevételét. Ma az Internethez kapcsolódó hálózatok több mint 60%-a üzleti jellegű.

A vállalatok érdeklődése érthető, hiszen az Internet megkönnyíti a távoli telephelyeken dolgozó munkatársak közötti kommunikációt, valós idejű megbeszélések tartását teszi lehetővé, e-mail segítségével gyorsabban továbbíthatók az üzenetek, mint expressz levél útján, óriási mennyiségű potenciális vevő használja a szolgáltatásokat, a termékek ismertetése, eladása gyorsabb és könnyebb, s ezek a vonások az értékesítés képét, az üzletmenetet is megváltoztatják.

Vannak aggályok is: a vállalati titkok őrzése nehezebbé válik, időnként nehéz a hálózaton való tájékozódás, nincs egy minden címet magában foglaló Internet-"telefonkönyv", az Internet szilárd vezetésének hiánya idegen a vállalati gondolkodásmódtól. Ennek ellenére az üzleti élet egyre növekvő érdeklődést mutat.

A kommercializálódással rokon, de annál mélyrehatóbb folyamat a privatizáció. Magát a kommunikációs hálózatot fokozatosan a telefonársaságok veszik át, s az információs infrastruktúra mind több eleme kerül az ő irányításuk alá.

A felsőoktatási intézményeket ez annyiban érinti, hogy az Internethez való hozzáférésük az állami támogatástól függ. Már ma is kb. 10 ezer

és 60 ezer dollár közötti összeget kell fizetniük a hálózati hozzáférésért; a privatizáció elszabadulása után ennek az összegnek a jelentős növekedése várható. A kutatók emellett mind teljesebb mértékben szeretnék kihasználni az Internetet, újabb és újabb módokat találnak, s ez szintén költségnövelő tényező. Egyes területeken az átalánydíjas hozzáférést kezdi felváltani a használat arányában való díjszabás. A politikusok még egyértelműen támogatják az Internetet, de ez könnyen megváltozhat, s az sem garantálható, hogy az oktatási intézmények Internet-hozzáférést továbbra is dotálja a kormányzat. Vajon a felsőoktatási könyvtárak, a kisebb intézményekben is, meddig engedhetik meg maguknak, hogy az Interneten maradjanak?

Az Internet kommercializálódása azonnal érezte hatását a könyvtárakban. Nem minden Internet-hely ingyenes. Néhol jelszót követelnek, egyes helyekre csak előfizetés ellenében lehet bejutni. Van, aki bizonyos információkat ingyen szolgáltat, de a részletes adatokért már fizetni kell. A kommersz szolgáltatások hozzáférése, minősége és hasznossága egyenetlen. A könyvtárvezetés számos problémával találja szemben magát az új helyzetben: tervezni kell-e a költségvetésben az intézmény profiljának megfelelő előfizetéses adatbázisokat? Szükség van-e speciális kiképzésre a sajátos Internet-címek eléréséhez? Hogyan lehetne segíteni az oktatóknak és a hallgatóknak az Internet-források értékelésében? Hogyan lehet kontrollálni az egyre „kommerszebbé” váló szolgáltatásokat? Hogyan lehet egyensúlyt teremteni a legalitás, szavahihetőség és az intellektuális szabadságjogok között?

Az Internet privatizációja még közelebbről érinti a felsőoktatási könyvtárakat, hiszen korlátozhatja a hozzáférést, információs elitet hozhat létre, az információhoz hozzáférni nem tudó új szegényréteggel együtt.

A fenti problémákkal való szembenézés első lépése a tervezés, mindenekelőtt hosszú távon. Ennek ki kell terjednie az Internet fontosságának konkrét felbecslésére, az alternatív (nem az Internettől függő) források számbavételére. Az Internetben rejlő lehetőségek olyan hatalmasak, hogy a felsőoktatási könyvtárak hajlanak nagyobb áldozatok vállalására is az Internethez való hozzáférés érdekében. A tájékoztató szol-

gálat a legérzékenyebb pont az Interneten bekövetkező változásokra. Egyelőre szabályozni lehet az Internet használatát a könyvtáros által közvetített keresések révén, de ha a kiadások nőnek, még ez az út sem lesz járható. Az Internet-költségek egyelőre nem lendültek meg, de a telekommunikációs vállalatok a sáv szélesség növekedésével párhuzamosan többet számláznak – és a grafikus interfészhez, hypertexthez, multimédia-hozzáféréshez éppen a sáv szélesség növelése szükséges.

Az Internet eddig szédületes sebességgel nőtt, s 2000-re kb. 100 millió használóval számolhatunk. A gyors növekedés egyik fő oka azonban az átalánydíjas hozzáférés volt, a használat szerinti díjazás nagy mértékben lelassíthatja ezt a folyamatot.

(Mándy Gábor)

97/324

ROBB, David J. – McCORMICK, Angela: Decision support for serials deselection and acquisition: a case study = J.Am.Soc.Inf.Sci. 48.vol. 1997. 3.no. 270-273.p. Bibliogr.

Döntéselőkészítés folyóirat-előfizetések törlesztéséhez, ill. pótlásához: esettanulmány

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

A könyvtárak állandó pénzügyi nyomás alatt vannak, mert az időszaki kiadványok száma és ára folyamatosan növekszik, miközben a költségvetési források csökkennek. A cikk egy kis könyvtár kísérletét mutatja be a probléma megoldására, amely megszüntette az alacsonyabb értékű folyóiratok előfizetését, miközben a cikk-szolgáltatást CD-ROM technológia segítségével bővítette. A cikk közel 700 folyóiratot rangsorol költség/hasznossági szempontból, ahol a hasznosságot (használat, relevancia, hozzáférhetőség) egy szubjektív és objektív tényezővel

(használói vélemények és referálási mutatók) súlyozott értékkel fejezték ki.

(Autoref.)

97/325

SNYDER, Herbert – HERSBERGER, Julia: Public libraries and embezzlement: an examination of internal control and financial misconduct = Libr.Q. 67.vol. 1997. 1.no. 1-23.p. Bibliogr.

A pénzügyi visszaélések és a belső ellenőrzés problémái: sikkasztások 10 USA-állam könyvtáraiban 10 év alatt

Esettanulmány [forma]; Felmérés; Gazdálkodás -könyvtárban; Jogszabály -más területről; Könyvelés; Könyvtáresetika

A sikkasztás és az egyéb pénzügyi visszaélések egyre nagyobb problémát jelentenek a könyvtárigazgatók és a felügyelő testületek számára. A könyvtári költségvetések nagymértékben növekedtek az elmúlt húsz évben, ám e növekedést nem követte a pénzügyi irányítási technikák megfelelő fejlődése. A jelen tanulmány az USA 10 tagállamára terjedt ki, s egy államra vonatkozóan (Indiana) részletes esettanulmányt végzett, az ún. belső revízió technikáját alkalmazva. A cél egyrészt annak megállapítása, hogy a sikkasztások hogyan történhettek meg, másrészt javaslatok tétele arra nézve, hogy a pénzügyi vezetés milyen területein kellene javítani a jövőbeli esetek megelőzésére. A tanulmányból két általános tanulságot lehetett levonni: 1) a sikkasztás a közkönyvtárak állandó problémája, 2) a helyzeten a könyvtárosok hatékonyabb pénzügyi képzésével lehetne javítani.

(Autoref. alapján)

97/326

WRIGHT, Sally: Estimating non-market costs in providing information services: developing an economic model = Vine. 103.no. 1996. 38-42.p.

A tájékoztatási szolgáltatások belső költségeinek becslése: gazdasági modell kifejlesztése

Állománygyarapítás; Költségelemzés; Könyvtárközi kölcsönzés; Modellálás

Az „állomány kontra hozzáférés” dilemmája arra készítette a University of Leeds könyvtárát, hogy egy kutatás keretében összehasonlítsa a folyóiratelőfizetés és a könyvtárközi kölcsönzés költségeit. A cikk vázlatosan bemutatja a projektet, amely különös figyelmet szentelt az egyes minőségi jellemzőkhöz kapcsolódó költségeknek a várakozási idő figyelembevételével történő kiszámítására.

(Autoref.)

Lásd még 291

Személyzet

Lásd 314

Marketing, közönségkapcsolatok

97/327

CLYDE, Laurel A.: The library as information provider: the home page = *El.Libr.* 14.vol. 1996. 6.no. 549-558.p.

A könyvtár mint információszolgáltató: a honlapok szerepe

Felmérés [forma]; Könyvtárpropaganda; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

Sok könyvtár használja a World Wide Webet a lehetséges használóknak vagy másoknak szánt információk közreadására. A cikk egy bizonyos ország, Izland helyzetét tárgyalja egy 1995-ös felmérés alapján. A kérdőív egyebek mellett a könyvtárak Internet-használatát és a Web honlapokon való tájékoztatás módját vizs-

gálta. A tanulmány egy nagyobb skandináv projekt része, amely az izlandi eredményeket a többi északi ország adataival egybevetve mutatja be. Sőt, a nemzetközi helyzetkép felmérésére 13 ország közművelődési és iskolai könyvtárainak honlapjait is elemezték. Mindezek alapján a cikk a könyvtári Web-honlapok készítésének célját, továbbá a közölt információk típusát tárgyalja, a célok függvényében. A cikk befejező része a könyvtári honlapok készítésének és karbantartásának problémáival foglalkozik.

(Autoref.)

Lásd még 319

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

97/328

HOLT, Glen E.: As parents and teachers see it: the community values of a public library = *Bottom Line.* 10.vol. 1997. 1.no. 32-35.p.

Ahogy a szülők és a pedagógusok látják: a könyvtár mint közösségi érték

Családi környezet; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárkép; Közvéleménykutatás; Oktatás információellátása; Szolgáltatások

A könyvtár működésével kapcsolatos kérdések nap mint nap felmerülnek a fenntartóval folytatott megbeszélések során.